

2. Duff, W., Carter, Je, Cherry, J. M., MacNeil, H. and Howarth, L. C. 2013. From coexistence to convergence: studying partnerships and collaboration among libraries, archives and museums. Available at: <http://InformationR.net/ir/18-3/paper585.html>.

УДК 028.8:615.85:94-047.37(045)

БІБЛІОТЕРАПІЯ В АСПЕКТІ ІСТОРИКО-ТЕОРЕТИЧНИХ ТА ПРИКЛАДНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Моргун А.В., Гасуляк С.

BIBLIOTHERAPY IN THE ASPECT OF HISTORICAL-THEORETICAL AND APPLIED RESEARCH

Morhun Alla, Hasuliak Sofia

У статті розкрито сутність поняття «бібліотерапія», проаналізовано історико-теоретичні та прикладні аспекти розвитку бібліотерапії; визначено роль та особливості використання бібліотерапевтичних форм організації роботи з метою підготовки фахівців бібліотечної справи до професійної діяльності задля формування позитивної бібліотерапевтичної взаємодії та продуктивного співробітництва.

Ключові слова: бібліотерапія, бібліотерапевтична взаємодія, бібліотерапевтичний процес, підготовка майбутнього фахівця бібліотерапевтичної діяльності.

The article reveals the essence of the concept of "bibliotherapy", analyzes the historical-theoretical and applied aspects of the development of bibliotherapy; the role and features of the use of bibliotherapeutic forms of work organization in order to prepare librarians for professional activities in order to form a positive bibliotherapeutic interaction and productive cooperation are determined.

Key words: bibliotherapy, bibliotherapeutic interaction, bibliotherapeutic process, preparation of future specialist of bibliotherapeutic activity.

Сучасну культуру з її проблемами освіти, що ускладнюються, із зростаючими навантаженнями на психіку людини не можна уявити без уваги до бібліотерапії. В центрі уваги бібліотерапії - спілкування читача з текстом, яке використовується з лікувально-корекційною метою. Як показує практика, мова йде і про психологію читацького сприйняття, і про складності організації процесу роботи з книгою, та, в тій чи іншій мірі, - про функції читання, що гармонізує психіку.

Бібліоліотерапія - відносно молода галузь наукового знання, яка знаходиться на стику науки, психотерапевтичної практики та мистецтва. Вперше термін "бібліотерапія", що означає навмисне використання літературних творів з метою зрозуміти або вирішити фактичні терапевтичні проблеми людини, введений у 1916 р. американським дослідником С. Крозерсом (Samuel Crothers). Дослівний переклад терміна «бібліотерапія» з грецької мови звучить як «лікування книгою» («книга» – *biblion* та «лікування» – *therapeia*).

В офіційній науці ще немає єдиної дефініції поняття «бібліотерапія», яка сьогодні розвивається як один із розділів бібліотекознавства, що використовує специфічні методи обслуговування читачів. Огляд останніх досліджень та публікацій нам показує, що бібліотерапія розглядається як: розділ бібліотекознавства – Б. А. Симонов, як напрям педагогіки читання – Ю. Н. Дрешер, як комплексна наукова дисципліна – Б. С. Крейденко, як лікування читанням – В. М. Бехтерова, І. Платонова, В. Є. Романова. В аспекті «бібліотечної психології» та психотерапії «лікування книгою» досліджують О. Є. Алексейчик, В. Є. Рожнова, О. Ловка. Місце і роль книги в арт-терапії підкреслює британський художник

Р. Баркер, – як окремий самостійний вид естетотерапії – О.А. Федій. Аналізу проблем, які розглядає бібліотерапія, присвячено низку статей у періодичних виданнях, а саме в журналах «Бібліотека», «Бібліотекознавство» та ін.

Аналіз сучасних наукових праць із окресленої проблематики свідчить про доцільність застосування бібліотерапевтичної компетентності у професійній діяльності майбутнього працівника бібліотеки. Водночас проблема впровадження бібліотерапевтичних методів в роботі бібліотеки залишається малодослідженою і потребує глибокого осмислення, обґрунтування та практичного вирішення.

Мета статті – розкрити сутність поняття «бібліотерапія», коротко охарактеризувати історичний розвиток бібліотерапії, визначити основні завдання бібліотерапевтичного процесу, обґрунтувати особливості використання різноманітних бібліотерапевтичних методів, прийомів, технологій у професійній діяльності.

До основних завдань бібліотерапевтичного процесу дослідники найчастіше відносять: 1) покращення розуміння читачем своєї проблеми; 2) полегшення емоційного чи соціального тиску; 3) забезпечення адекватної самооцінки; 4) визначення людиною власних інтересів; 5) демонстрація того, що він (вона) – не перша людина, яка зіткнулася з певною проблемою; 6) можливість продемонструвати, що є більш ніж одне вирішення існуючої проблеми; 7) планування ефективних рішень щодо вирішення проблеми.

Значимість ціннісних орієнтацій особистості у бібліотерапевтичній практиці робить актуальним питання про принципи побудови самого бібліотерапевтичного процесу, а саме:

1. Розуміння специфіки бібліотерапії та послідовності її стадій.

2. Обов'язкове попереднє ознайомлення бібліотекаря з рекомендованою читачеві літературою (диференційований підхід слід застосовувати під час вибору необхідної літератури).

3. Професійний підхід повинен бути основним критерієм організації процесу читання для досягнення бажаного ефекту.

4. Наявність підготовчого етапу, а саме: досягнення очікуваного ефекту можливе лише за наступних умов:

- встановлення взаємної довіри;
- конкретність вирішення проблеми;
- попереднє вивчення цієї проблеми;
- відсутність опору з боку читача.

5. Книги мають бути рекомендовані, а не призначені із врахуванням попереднього тестування. При цьому слід опиратися на загальні принципи тестування, а саме:

- тести повинні вмещувати інформацію, яка необхідна читачеві;
- тести повинні допомогти читачеві оцінити кризову ситуацію з можливістю виходу з неї;
- читач має право на вибір тестів.

6. Невеликий за обсягом літературний матеріал, пов'язаний з конкретною ситуацією, має більш переваги, ніж об'ємні твори.

7. Працівник бібліотеки повинен бути чутливим до людей, із симпатією ставитися до них, враховуючи те, що їм необхідна підтримка.

8. Читання літератури у процесі повинно супроводжуватися обговоренням.

Критерієм ефективності бібліотечного процесу є поліпшення психологічного стану читача. Цей критерій можна описати як досить суб'єктивний, однак використання різних методів (опитування, тестів, власних спостережень бібліотекаря) на заключному етапі бібліотечного процесу дає можливість отримати достатньо об'єктивну картину про стан читача.

Як і належить будь-якій науковій дисципліні, бібліотерапія проявила себе набагато раніше, ніж набула офіційного статусу. Так, зокрема, при вході в бібліотеку єгипетського

фараона Рамзеса II висіла табличка: "Ліки для душі". І це є свідченням того, що ще в давні часи усвідомлювали позитивне значення книги.

Лікування за допомогою книг застосовувалося і в перших бібліотеках Греції. Піфагор, великий учений-математик і відомий цілитель, поряд із травами та музикою успішно використав літературу, зокрема віршовані твори для лікування цілої низки захворювань.

У Європі початок одужання за допомогою книги поклали перші церковні бібліотеки, в яких зберігалися тексти релігійного змісту, що дають віруючим заспокоєння та надію. Бібліотерапія була під крилом церкви до епохи Відродження. Але в більшості матеріалів, присвячених цій темі, історичний вік бібліотерапії підкреслюється посиланням на казки «1001 ніч». В одній з них придворний лікар рекомендував своєму володареві, який страждав на важку хворобу і страхи, перегортати сторінки книги і тим його вилікував.

В епоху Відродження бібліотерапію стали активно використовувати лікарі саме з лікувальною метою. Так, англійський лікар XII століття Т. Сагейдем радив своїм пацієнтам читати твір "Дон Кіхот" М. Сервантеса. Існує також згадка про Еразма Роттердамського, який лікував нариви на обличчі читанням книг гумористичного характеру.

Проте наукове обґрунтування бібліотерапії здобула лише на початку ХХ ст. Перша згадка самого терміна датується 1916 р., з того часу з'явилися сотні публікацій як теоретичного, так і практичного змісту. У багатьох країнах пройшли конференції та симпозіуми з проблем бібліотерапії, також створено асоціацію бібліотерапевтів. При цьому слід зауважити, що на медичних конференціях бібліотерапія трактується як важлива частина традиційної медицини.

У вітчизняній практиці бібліотерапія не відразу набула широкого поширення. Провідну роль в обґрунтуванні методів бібліотерапії зіграли праці М. Рубакіна, а саме його бібліопсихологічна теорія. У роботі «Серед книг» вчений писав: «Три великі сили містяться у книзі – знання, розуміння, настрої».

Перші кроки до практичного застосування бібліотерапії було зроблено у 1927 р. І. З. Вельвовським, який працював у психоневрологічному інституті м. Харкова. Вітчизняні медики, використовуючи метод бібліотерапії, спиралися на ідеї кращих лікарів минулого.

У 20-ті роки минулого століття дослідження з лікувальної дії книги на здоров'я людини проводилися на базі бібліотек будинків відпочинку та лікувальних пансіонатів. У статтях журналу «Курортна справа» за 1928 р. наголошувалося на позитивному впливі книг гумористичного характеру та мемуарної літератури на стан відпочиваючих. Активно використовувалася бібліотерапія і у медичних бібліотеках. Лікарі бачили своє конкретне завдання «лікування книгою» у тому, щоб підібрати літературу відповідно до діагнозу. Лікувальний ефект базувався на впізнанні пацієнтом своєї проблеми, відображеної у художньому творі, в порадах наслідувати приклади та зразки виходу з подібної «ситуації». І чим більш схожа ситуація, описана в книзі, або герой – на характер пацієнта, тим сильніший терапевтичний ефект від книги.

На сьогоднішній день у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі існують наступні визначення поняття «бібліотерапія»:

- бібліотерапія – лікувальна дія на психіку хворої людини за допомогою читання книг;
- бібліотерапія – використання спеціально підібраних інформаційних матеріалів як допоміжного лікувального засобу в медицині та психотерапії.

Попри відмінність у формулюваннях, суть визначень одна – керівництво читанням, що враховує проблеми особистості. Тобто бібліотерапію слід трактувати як спеціальний корекційний вплив на людину за допомогою читання спеціально підібраної літератури з метою нормалізації чи оптимізації її психічного стану.

Таким чином, зародження бібліотерапії пов'язане із областю психотерапії. Але вже наприкінці 1920-х років з'являються дослідження бібліопсихологів, присвячені вивченню психотерапевтичного потенціалу книги та його використанню у бібліотечній практиці.

Вивчення та визначення бібліотерапевтичного потенціалу тієї чи іншої книги – одна з важливих проблем, пов'язаних із використанням читання у психотерапевтичних цілях. І цю спробу було здійснено бібліопсихологами. Для визначення бібліотерапевтичного потенціалу Н. А. Рубакін пропонував використовувати метод «бібліологічного психоаналізу» та «спеціальний бібліопсихологічний метод». На думку А. А. Гайворовського, можливість вивчення терапевтичного потенціалу книги дає "метод вибіркового тестів" у поєднанні з асоціативним експериментом [3].

У 1970 - 1990-ті рр. продовжується вивчення бібліотерапевтичного потенціалу книги, розпочате у 1920–1930-х рр. В. М. Бехтеревим. Дослідженням цієї проблеми займаються, з одного боку, психотерапевти, з іншого – бібліотекознавці, бібліопсихологи. У сучасних вітчизняних бібліотерапевтичних дослідженнях визначено критерії відбору літератури, що дає найбільший терапевтичний ефект, проведено класифікацію з точки зору психотерапевтичного впливу.

Основними критеріями відбору творів, на думку дослідників, є: взаємозв'язок із актуальними проблемами та станом індивідуума, обставинами його життя; наявність специфічних знань, фактів, що дозволяють знаходити суть, причину явищ; характер подання інформації, що сприяє виробленню правильних уявлень у індивідуума про наявні у нього відхилення, а також оптимістичного світовідчуття; різнобічне уявлення світу в цілому, що допомагає усвідомити неминучість певного конфлікту між тим, що, можливо, має бути і є; відсутність у індивідуума стереотипу у сприйнятті даного твору чи творчості конкретного автора, викликаного поганим викладанням у школі чи пов'язаного з особистим негативним досвідом; відсутність матеріалу, що викликає ятрогенію. У процесі практичної діяльності бібліотерапевт формує список літератури, що дає найбільший бібліотерапевтичний ефект.

У бібліотерапії використовуються різноманітні жанри та види літератури: класична художня, гумористична та сатирична, критична література та публіцистика; збірки афоризмів, фольклор (зокрема казки); науково-фантастична, детективна та пригодницька література; драматургія; спеціальна наукова література; спеціальна медична література; науково-популярна література; педагогічна, юридична, філософська література.

За кордоном використання книг для лікування по-різному сприймається вченими, лікарями, психологами, соціальними працівниками, батьками, вчителями, бібліотекарями. В усіх існуючих асоціаціях бібліотерапевтів чималий відсоток складають педагоги шкіл та дошкільних закладів (наприклад, у США – 11%, у Фінляндії – 15%). Батьки та друзі часом не усвідомлюють своєї бібліотерапевтичної ролі. Але важливим є результат: приблизно половина хворих беруть книгу в руки саме за порадою батьків, родичів, друзів..

Проведення широкомасштабних досліджень у галузі бібліотерапії дозволило закордонним спеціалістам виявити ситуації, що потребують втручання бібліотерапевта, та сформулювати відповідні цілі, спрямовані на прояв індивідуальної самосвідомості; поліпшення усвідомлення людиною своєї поведінки чи її мотивів; забезпечення адекватної самооцінки; надання допомоги людині у визначенні своїх інтересів та правильного шляху під час вирішення проблеми.

Важливим результатом досліджень, що проводяться за кордоном, є висновок про необхідність координації зусиль у процесі проведення бібліотерапевтичних заходів. Так, наприклад, у США, Фінляндії, Франції, Німеччині проводяться експерименти з індивідуальної та групової бібліотерапії на базі бібліотек шкіл, університетів, дитячих центрів, а результати даної діяльності та накопичений досвід узагальнюються у практичних посібниках. Випускаються спеціальні рекомендаційні бібліографічні списки, які містять пояснювальні інструкції з обумовленням особливостей видання, отримання можливого ефекту від читання, необхідність подальшого обговорення тощо.

На даний час бібліотерапія переживає період осмислення свого предмета, методу, цілей. Існуючі на сьогоднішній день методологічні підходи, парадигми бібліотерапії ще не цілком усвідомлені практиками та теоретиками. Але разом з цим намітилася тенденція зростання

кількості публікацій, що містять наукові узагальнення та теоретичні розробки в галузі бібліотерапії.

Переорієнтація на бібліотерапевтичний напрямок, який відповідає потребам читачів, дозволить підвищити престиж бібліотеки як соціального інституту, здатного допомогти людині скоригувати негативні наслідки соціальних та особистих змін. Сьогодні доцільно говорити про бібліотерапію як про лікування усіма бібліотечними засобами не лише окремої особистості, а й суспільства загалом.

На даний час бібліотерапія – це використання можливостей читання для вирішення широкого кола терапевтичних завдань, тому актуальними для бібліотечних послуг є психотерапевтичні знання, практичні знахідки та методи бібліотерапевтичної роботи, яка має форму звичайного доступного педагогічного процесу, а не є вузько-медичного. Однак при цьому працівник бібліотеки повинен бути задіяний у тісну співпрацю з психологом, який може визначитися не тільки зі стратегією впливу, а й із діагнозом читача.

Бібліотерапевтичну роботу, яку розуміють найчастіше як процес педагогічний, а не вузько-медичний, бібліотекарю необхідно проводити в тісній співдружності з психологом, який може взяти на себе не тільки побудову стратегії впливу, а й діагностику особливостей читачього та особистісного розвитку, а також розвиваючого та бібліотерапевтичного ефекту бібліотечних заходів. Переорієнтація на бібліотерапевтичний напрямок, який відповідає потребам читачів, дозволить підвищити престиж бібліотеки як соціального інституту, здатного допомогти людині скоригувати негативні наслідки соціальних та особистих змін. Сьогодні доцільно говорити про бібліотерапію як про «лікування» усіма бібліотечними засобами як окремої особистості, а й суспільства загалом [4].

Список використаних джерел

1. Библиопсихология. Библиопедагогика. Библиотерапия / ред. Н. Л. Карпова. – М.: РШБА, 2014. – 395 с.
2. Бажкова В. Бібліотерапія (з досвіду Дніпропетровської ОУНБ ім. Первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія) / В. Бажкова // Библиотечная планета. – 2016. – № 4. – С. 14–15.
3. Гайворовский А. А. Психотехника и библиотечное дело / А. А. Гайворовский. – М.: 1929. – С. 73–81.
4. Лекарство для души: применение библиотерапии в библиотеке: методические рекомендации [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.tambovlib.ru/?view=editions.metod.data.biblioterapiya>.
5. Польза чтения книг [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://polzavred.ru/polzachteniya-knig.html>.
6. Рубакин Н. А. Что такое библиологическая психология? / Н. А. Рубакин. – Л.: Колос, 1924. – 61 с.
7. Тертилова А. Бібліотерапія як напрямок роботи сучасного бібліотекаря / А. Тертилова // Бібліотечний форум: історія, теорія і практика. – 2015. – № 1. – С. 36–38.

References

1. Karpov, N. L. Ed., 2014. *Byblyopsykholohyia. Byblyopedahohyka. Byblyoterapyia [Bibliopsychology. Bibliopedagogy. Bibliotherapy]*. Moscow.
2. Vazhkova, V., 2016. *Biblioterapiia (z dosvidu Dnipropetrovskoi OUNB im. Pervouchyteliv slov'ianskykh Kyryla i Mefodiia)* [Bibliotherapy (from the experience of Dnepropetrovsk OUNB named after the first Slavic teachers Cyril and Methodius)]. *Library Planet*, 4, pp. 14–15.
3. Gaivorovsky, A. A. 1929. *Psychotechnics and librarianship [Psychotechnics and library work]*. Moscow.

4. 4. Lekarstvo dlia dushy: prymerenye byblyoterapy v byblyoteke [Medicine for the soul: the use of bibliotherapy in the library]. Retrieved from <http://www.tambovlib.ru/?view=editions.metod.data.biblioterapiya>.
5. Polza chteniya knyh [The benefits of reading books]. Retrieved from <http://polzavred.ru/polza-chteniya-knig.html>.
6. Rubakin, N. A. 1924. *Chto takoe byblyolohycheskaia psykholohiya?* [What is biblical psychology?]. Lviv: Kolos.
7. Tertilova, A., 2015. Biblioterapiia yak napriamok roboty suchasnoho bibliotekaria [Bibliotherapy as a direction of work of a modern librarian]. *Library Forum: history, theory and practice*, 1, pp. 36–38.

УДК 378.01:378.4:001.8(045)

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ПАРАДИГМАЛЬНОГО
СТАТУСУ КЛАСИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ В КОНТЕКСТІ ЛОКАЛЬНИХ ТА
ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ СУЧАСНОЇ ЕПОХИ**

Павко А.І., Курило Л.Ф.

**THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS OF THE PARADIGM STATUS
DETERMINATION OF CLASSICAL UNIVERSITY IN THE CONTEXT OF LOCAL AND
GLOBAL CHALLENGES OF MODERN ERA**

Pavko Anatolii, Kurylo Lyudmyla

У статті на основі творчого використання новітніх соціогуманітарних досліджень виокремлено теоретичні та методологічні чинники визначення парадигмального статусу сучасного класичного університету в контексті системної раціональності. В ній проаналізовано сучасні та ретроспективні методологічні рефлексії пошуку оптимальної моделі університету. Автором з'ясовано сутність класичних ідеалів та цінностей університету в сучасних умовах.

Ключові слова: класичний університет, ідея університету, трансформація, методологічна аргументація, парадигма.

In the article on the basis of creative use of the latest socio-humanistic researches is highlighted the theoretical and methodological factors in determining the paradigmatic status of the modern classical university in the context of system rationality. It analyzes modern and retrospective methodological reflections on the search for the optimal model of the university. The author clarifies the essence of classical ideals and values of the university in modern conditions.

Key words: classical university, idea of the university, transformation, methodological argument, paradigm.

Динамічна модернізація України, трансформаційні процеси в її освітньо-науковій та культурній сферах, сучасні локальні та глобальні виклики, які все більш рельєфно постають перед світовим інтелектуальним співтовариством та цивілізованою спільнотою, все більше спонукають дослідників до системного осмислення сутності, глибинних підвалин університетських традицій, актуалізують питання методологічної аргументації пошуку його оптимальної моделі. На нашу думку, вироблення та практичне втілення моделі сучасного класичного університету має базуватись на методолого-рефлексивному усвідомленні та критичному переосмисленні сенсу університетської ідеї, її основних складових, врахуванні як історико-ретроспективного контексту, так і реалій сьогодення. Незважаючи на те, що в історичному вимірі ідея університету зазнала еволюційних змін, проте зберегла свої

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>